

Derrida, Post modernizm ve Dekonstrüktivist Mimarinin Anlamı

*“On dokuzuncu yüzyılımızı ayırt eden şey
bilimin zaferi değil, bilimsel yöntembilimin
bilim üzerindeki zaferidir.”*

F. Nietzsche

*En kötü mimarı en iyi arıdan ayıran şey,
mimarın kuracağı yapıyı önceden kafasında
tasarlamasıdır.*

K. Marx

Kafalarımızın epey karışık olduğu bir çağda yaşıyoruz. Postmodernizm de zaten biraz bu kafa karışıklığından ortaya çıkmış, biraz da bu kafa karışıklığının kendisi haline gelmiş bir kavram. Kimilerine göre modernizmi canlandırabilmek için onu öldürmekten daha iyi bir yol yoktur ve post modernizm onun “tabula rasa” sıdır.(Jencks, C) Kimilerine göre ise kendi kendisini tüketmeye mahkûm geçici bir düşünce akımı. Ne olursa olsun, post modernizmin hem düşünsel- felsefi hem de sanatsal- tasarımsal alanlarda yepyeni ufuklar ve düşünce kanalları açtığı su götürmez bir gerçek. Bu açıdan post modern felsefe içinden türemiş bir mimari akım olan “dekonstrüktivizm” ve bu akıma ait kavramsal alt yapının düşünce mimarı sayılan Derrida’nın yapısökümcü felsefesinin bağıntıları “post modern durum”u değerlendirmek adına fırsatlar vermektedir. Bu fırsatlar hem Derrida gibi anlaşılması oldukça güç bulunmuş bir düşünürün ortaya koyduğu bir kavramın mimari gibi yaşamdan kopartılması neredeyse imkansız bir alanda uygulama pratiğine dönüştürülmüş olmasından hem de post moderniteye ait bu düşünsel ve tasarımsal yaratı alanının bizlere sosyal- kültürel birçok ipucu verme fırsatı tanımasıdır. Böylece modernizmden post modernizme geçişin, bu konu ölçeğinde düşünsel-felsefi içeriğine ve de toplumsal ve ideolojik perspektifine bir açı yaratma fırsatı tanıyacaktır.

Yapısöküm

Derrida yapısöküm ile moderniteyi üreten tüm Batı düşünce sistemine çok temel nitelikte bir eleştiri/vurgu yapmıştır. Bu vurgu post modern kavramlara temel teşkil edebilecek bir düşünce pratiği sunmaktadır. Derrida yapısökümcü felsefesini “gramatoloji” diye adlandırdığı yazı bilimi üzerinden yapar. Bu konuda özellikle Saussure’ün semiyolojik analizleri üzerinde uzun uzun durarak dilbilim felsefesi ve pozitivist temellerini eleştirmiştir.(Timur, T) Aralarında Saussure ve Levi-Strauss’un da bulunduğu yapısalcı düşünürlerle göre yapı, fenomenlerin gözlenebilir göstergelerini kestirmede basit, ekonomik bir araç temin etmek için formüle edilmiş, zihni bir inşadır ve yapıyı oluşturan öğeler arasında düzenli, sistematik ve sürekli ilişkiler bulunur. (Keat, R, Urry, J) Saussure’e göre dil bir yapı olarak, yani içinde her bir terimin değerinin sadece aynı anda mevcut öteki terimlerin mevcudiyetiyle belirlendiği bir karşılıklı bağımlı terimler sistemi olarak kavranır. Saussure’ün teorisinin içerdiği kavramlar çeşitli karşıtlıklar halinde ortaya konmuştur. Levi-Staruss ise ikili karşıtlıkları zihinde yer alan önemli bir kategorileşme süreci olarak kabul eder. Ona göre bu karşıtlıklar hem zihni, hem doğayı düzene sokar. Levi-Strauss yapısal antropolojisini ikili karşıtlıklara dayamıştır. Levi-Staruss’un metodu kültürel sistemler içindeki ilgili ve ilişkili tüm karşıtlıkların saptanmasını gerektirir. (Keat, R, Urry, J)

Derrida ise ikili karşıtlıklar üzerine kurulu olan Batı metafiziğinin usçuluğunu ve metafiziğini eleştirir. (Yırtıcı, H) Aydınlanma çağından itibaren metafiziğe savaş açmış filozoflar dahi donmuş kavram ve “anlam”ların saptırıcı sultasından kurtulamamışlardır. İşte Derrida bu temel yanılgıyı gidermeye farklı bir rasyonalizm anlayışı içinde düşünmeye çalışıyordu. Bunun yolu “yapısöküm”dür.(Timur, T) Heidegger ile Derrida için olduğu gibi, Kierkegaard ile Nietzsche için de insan düşüncesinde aşkın gösterileni aşkın bir yanılısma yapan tam da insan varoluşunun zamansal yapısıdır. Bütün bu düşünürler de metafiziğin bütün öğeleriyle birlikte geride bırakılmasının şu an için olanaksız olduğunun bütünüyle ayırında olarak, metafizik tasarımlar ile bağlanımların Platon' dan bu yana insan düşüncesi ile diline sökülüp atılmazcasına kök salıp iyicene yerleşmiş olması gerçeğine parmak basmaktadırlar. Bu bağlamda her biri de "metafizik sonrası felsefenin" metafizik eğilimlerden bütünüyle enson anlamda bir özgürlüğe geçişi olanaklı kılan bir eşik olmaktan çok, söz konusu eğilimlere karşı körü körüne tutsak olmanın olabildiğince önüne geçmek, temelsiz temeller üstüne bina edilmiş metafizik tasarımlara karşı elden geldiğince farkındalığımızı çoğaltmak anlamına geldiğinin altını özellikle çizmektedir. Nitekim kendisini post modern olarak tanımlayan çoğu düşünürün "felsefenin sonu" deyişini yanlış anlayıp olur olmaz çıkarımlarda bulunuyor olması gerçeği karşısında Derrida, "felsefenin sonu" sözünü bu anlamda felsefenin sona erişi olarak okumak yerine, felsefe için bir dönemin yani metafizik dönemin kapanışı olarak, dolayısıyla da yeni bir felsefe döneminin açılışı olarak, hatta felsefenin daha yeni başlıyor oluşu olarak okunmasını önermektedir.

“Difference”

“Difference” sözcüğü Fransızca “fark”, “başkalık” anlamına gelir ve “differer” fiilinden üretilmiştir. “Differer” fiili ise “farklı kılmak” ve “ertelemek” gibi iki değişik anlamda kullanılmaktadır. Oysa difference sözcüğü bunlardan yalnızca birini(farklı olmayı) ifade etmektedir. İşte Derrida bu sözcükte tek bir harf değiştirerek, sonraki “e” harfine “a” yaparak ve sözcüğü de hem “farklı kılma” hem de “erteleme” anlamına gelen “difference” haline getirerek amacına ulaştığı kanısındadır.(Timur, T) Derrida “difference” kelimesi ile yapısökümün dilbilimsel bir araç olarak metnin yeniden anlamlandırılma şeklini dilin kendi yapısı içinde ortaya koymaktadır. Yapısöküm metnin yapısını parçalara ayırmak demek değil ama, metnin kendini parçaladığının bir tür ispatıdır. (Proudfoot, J) Bu tür çalışmalarda öncelikle anlam ve anlam dizgeleri sunulur, sonra bu karmaşılaştırılıp yapısal olarak ayrıştırılır. Bütün bu işlemler, aranan temel anlamın olasılıklarını belirlemek için yapılır.(Jencks, C)

Yapısökümleyici bir okuma yapıldığında bu edim herhangi bir metnin (yada bir yapının, bir kurgunun) kritik bir biçimde nasıl kendinden farklılaştığına dikkatleri çekmekten ibarettir. Yapısökümün işleyişi, özellikle “Decartes sonrası” geleneksel felsefenin, yada Heidegger'in deyişi ile Batı metafiziğinin saplantısı haline gelmiş şu açıkseçiklik ve tutarlılık çabası içinde hep varolan gerilimin su yüzüne vuruluşudur. (Nalbantoğlu, H, Ü) Böylece Derrida post modern düşüncenin temelini oluşturan ötekilik, belirleyicilik, karar, özdeşlik, ussallık gibi kavramları Batı'nın “logosmerkezci” anlayışının dışına taşıyarak toplumsal boyuttaki yeni bir demokrasi ve yaşam biçimi sorunsalı ortaya koyarak (yada bu sorunsal kendini ortaya koyarak) varolan sistemin temellendirdiği yerleşik beğeni kalıplarını yeniden kurgulamak adına düşünme açılımları ortaya koymuştur.

Dekonstrüktivist Mimari

“Dekonstrüktivist Mimari” diye tabir edilen akımın kendi tasarım içeriğini bu sorunsalların ve kavramların içinden ürettiği söylenebilir. Bu akım ilk olarak 1988 yılında Newyork’da düzenlenen bir sergi ile gündeme gelmiş ve bir grup mimarın strüktür, fonksiyon gibi mimariye ait temel olguları yeni baştan ele alarak, yerleşik kalıpların ürettiği mimari gelenek (teknolojinin de imkânları ile) yapısökümcü bir metot ile farklılaşarak üretildi. Bu mimarlık, genel mimarlık ilkelerini sağlam, ağırbaşlı ve süreklilik gibi fikirlerin tersine, çağın düşüncesine uygun olarak çok yönlü, karmaşık, değişken biçimlerle ifade etti. Derrida’nın metnin (yapının) parçalanması fikri, mimari tasarımda formların fragmatizmi (temel formları parçalama anlamında kullanılmaktadır) olarak yaygın uygulama biçimini almıştır.(Kırıcı, N)

Elbette dekonstrüktivist mimari akım post modernite içinde ele alınabilecek tek mimarlık akımı değil. Hatta kimilerine göre post modern durumun ve düşüncenin dışına taşarak yenimodern, geçmodern diye adlandırılmaları daha doğru. İşte bu tarif farklılaşması bile dekonstrüktivist mimarının post modern kültür içindeki ayrıcalıklı yerini ve anlamını hissettirmektedir. Post modernizm olumlu olumsuz çok farklı yorumun ve yaklaşımın yöneltildiği bir olgu. Hem post modernizmin sunduklarının, hem de post modernizme yönelik eleştirilerin bu denli çeşitlilik göstermesini, ancak zaman-mekân ufukları değişen bir dünyada kimlik arayışı ile açıklayabiliriz. Post modernizmin elbette ki, hem özgürleştirici, hem de yeni şeyleri müjdeleyici tarafları var. Eski şeylerden sıkılanlar, yeni açılımlar yaratıldığı için kendilerini yeni bir imajla yeniden yaratabilme fırsatını elde ettiler. Ekonomide devrimci türde girişimcilikten, sanattaki benzer yeniliklere dek uzanan yeni yaratıcı çabaların ortaya çıkışı, bu çabalar içinde yer alanlar açısından kesinlikle heyecan vericiydi. Ve zaman ve mekân eksenleri kökten değişmekte olan bir dünyada toplumun, mekânın, politikanın ve ekolojinin ne olduğuna dair ciddi arayışlar da insan çabasının olumlu yanını kanıtladı.(Harvey, D)

Mimaride bu arayışlara cevap vermeye çalışan iki ayrı açılım geldiği söylenebilir. Birincisi post modern düşüncenin yüzeysel anlatımları içinde kalmış ve modernitenin kimlik sorunsalına geçmişten ve yerel olandan göndermeler yapan bir tür “pastiche” mimarisi. Diğeri ise modernitenin dar kalıplarını ve çıkmazlarına daha çok boyutlu öneriler getiren ve tümü ile tüketim toplumu değerleri içine sıkışmadan daha elit bir mimari üslup olarak ortaya çıkan dekonstrüktivizm. İşte bu duruş/oluş farkı dekonstrüktivist akımı yeni modern olarak tanımlamaya ve Charles Jencks’in modernizmi yaşatabimenin bir aracı olarak ortaya koymasına neden olmuştur. Bu açıdan yine Jencks’e göre bilinmeyene, yeniye, sonraya, bilinmeyen topraklara olan modernist yönelim ve yabancılaşma bu akımda aynen kendini göstermektedir.

Bu bağlamda dekonstrüktivist mimariyi post modernitenin kendi içsel yapısı içerisinde geleceğe uç verecek aydınlık bir noktaldan birisi olarak görmek olasıdır. Mimarının, tasarımın ve sanatın kendi öznel yaratım değişkenlerinin doğrudan ve tümü ile sosyo-ekonomik önkoşullar içinde değerlendirmektense, bu koşullar ile iç içe geçişinde aramak mümkündür. Bu açıdan dekonstrüktivist mimarının hem Derrida’nın yapısöküm düşüncesine dayanan biçimsel ve içeriksel özellikleri hem de kısmen de olsa postmodernite dışı üretim ilişkileri içinde yer bulabilmesi, niteliksel özellikleri açısından farklı bir değerlendirmeyi hak etmektedir. Bu açıdan da mimarının ve sanatın kamusal alandaki plastik nitelikleri ve bu niteliklerin toplumsal, siyasi ve politik anlamlarının olduğunu da değerlendirmekte fayda var. Böylece mimarideki yapısökümcü arayışın taşıdığı modernist ve anti-modernist öğeler ile kazanacağı estetik ve gösterge değerinin çağın liberal burjuva toplumu değerlerinin ve

tüketim toplumu ideolojisinin üstüne çıkacak bir şansa ve umuda sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Nalbantoğlu, H., Ü., (2005), “Derrida’nın ‘kurgusökümü’: Öznesiz bir söyleme doğru”, Toplum ve Bilim Sayı.102, sn.7-16, İstanbul
- Timur, T., (2005), “Derrida’nın “Nostaljiler”si ve Fransız tutkusu. Batı Felsefesi, Metin ve Yapısöküm”, Felsefi İzlenimler, sn.141-157, Ankara
- Timur, T., (2005), “Derrida: Yazı Bilimi (Garmatoloji) ve “Yapısöküm””, Felsefi İzlenimler, sn.157-175, Ankara
- Timur, T., (2005), “Yapısöküm, Marksizm ve Siyaset”, Felsefi İzlenimler, sn.175-191, Ankara
- Camcı, C., (2005), “Derrida ve Politik Duruş”, Toplum ve Bilim Sayı.102, sn.34-55, İstanbul
- Keat, R., Urry, J., (2001), Bilim Olarak Sosyal Teori, Ankara
- Esin, N., (1996), “Dekonstrüktivizm”, Mimari Akımlar II, sn.48-60, İstanbul
- Çimen, B., (1996), “Demokrasi ve Dekonstrüktivizm”, Mimari Akımlar II, sn. 60-68, İstanbul
- Jencks, C., (1996), “Yeni Modernler”, Mimari Akımlar II, sn. 68-90, İstanbul
- Harvey, D., (1991), ”Looking Backwards on Postmodernism”, Architectural Design Review 11
- Kırcı, N., (2005), Dekonstrüktivizm ve Ortaoyunu – Karagözde ortak kavramlar, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 20, No 1, 21-27
- Yırtıcı, H., (1994), “Modernleşmenin Karanlık Yüzü”, Arredamento Dekorasyon, 106-111, İstanbul
- Proudfoot, J., (1988) “Deconstruction and Architectural Science”, Architectural Science Review, Vol.34, 55-63
- Jencks C., (1988), “Deconstruction at the Tate Gallery”, AD Deconstruction in Architecture, Academy Edition, 7

Efe Korkut Kurt